Az Isonzó menti Bovec katonatemetőjének egyes sírjait felújították osztrák szervezetek. „Néhány doboz cigi ára”

A SZERZŐ FELVÉTELEI

volt a legnagyobb hatással: átérezték, hogy az élet tisztelete, a hazaszeretet, a szépség utáni vágy, az eszmei tartalom, az építészeti, kézműves bravúr és az emberek összefogása ölt benne formát.

Mivel magyar nyelvű háborús útikalauzok csak szórványosan vannak, és ezek is jóformán elérhetetlenek, a diákcsoport tevékeny munkájával készült átfogó és igényes turisztikai füzet valóban nagy fegyvertény. Még akkor is, ha Németh István alapítványi elnök ötszáz leveléhez csatolva is csak tucatnyi közszereplő kíváncsiságát lehetett vele felkelteni.

– A ma egyetemistái a jövő döntéshozói, és fontos, hogy később is mindig lássák az emberi sorsokat a politikai események, gazdasági folyamatok mögött – mutat rá Garai Anna. – Annyit biztosan elértünk, hogy Győrben egy időre közüggyé vált az első világháború halottainak és emlékhelyeinek problémája. És ezt nem reméltük.

A győrsági *Balogh Mihály* sem reménykedik, ám ő most is igen távolinak látja azt az időt, amikor efféle felelős és együtt érző döntések születhetnek Magyarországon. Igaz, polgármesterként és fafaragó emberként megtette a tőle telhetőt, de szerinte nincs miért csodálkozni azon, hogy az országban ennyire meggyöngült a történelmi emlékezet: műveletlenek, befelé fordulók, mogorvák és irigyek vagyunk, a legkisebb gondunk is nagyobb annál, hogy mi lesz a kilencven esztendeje határainkon kívül eltemetett ősökkel. A magyar polgárból éppen a polgári erények hiányoznak.

Balogh Mihály nyolc évig volt az ezerötszáz lelkes kisalföldi község polgármestere; ez idő alatt nagy forgalom zajlott a Dunántúl és a Doberdó között. Olasz hegyivadász hagyományőrzők jöttek Győrságra, magyar falusiak utaztak a testvértelepülésre, Sagradóba és környékére minden évben. Akadt olyan győrsági, aki nehezményezte, hogy a polgármester a költségvetés jelentős részét elveri az olasz küldöttségek fogadására, és akadt olyan, akinek elakadt a hangja, amikor Redipuglia vagy Fogliano „szent zónájában”, az osszáriummá faragott dombon megtapasztalta, az olaszok mennyi pénzt fordítanak arra, hogy fenntartsák hőseik kultuszát. Sőt Foglianóban több ezer ismeretlen magyar katonáét is az alábbi német nyelvű felirattal: „Itt fogadta be a baráti Itália testvéri szeretete az ismeretlenség fényében az osztrák–magyar hadsereg 7000 vitézét, akik a hazájukért estek el.” Redipugliában az olasz hadsereg külön alakulata gondozza ma is a temetőt.

Balogh Mihály 1996-ban úgy gondolta, legalább szerény módon jelezni kellene: tömegével temettek Foglianóba magyar katonákat. Mivel a kopjafát tartotta erre a legautentikusabb jelképnek, *Kós Károly* motívumait a legbeszédesebb díszítésnek, ma Foglianóban szép kalotaszegi kopjafa figyelmezteti a feledékeny hazát és erre kószáló hazánkfiait a kegyeleti kötelességekre. S mert Balogh Mihály a reménytelen ügyeket pártolja, nem sokkal ezután ugyanilyen síremléket faragott a mohácsi csatatérre is.

Ha a Napóleon-verő *Kutuzovnak* igazat adunk, és egy háború csak akkor ér véget, amikor minden hősi halott, civil és katonai áldozat végső nyugalomra lel, akkor az első világháború – akárcsak a második – a magyarok számára még a XXI. században is tart. És ha így megy tovább, befejezhetetlen háború lesz: az emlékezet hadviselése. A harcoló honvédek nem erre számítottak: „A Doberdót, a doberdói harcokat, a karszti fennsík irtózatos nehézségeit ismernie kell minden magyar embernek, hogy hinni tudjon és bízva bízzon népének életrevalóságában és létjogosultságában” – írja A Doberdó védelme az első isonzói csatában című, 1918-ban kiadott művében *Lukachich Géza* császári és királyi altábornagy. Az a Lukachich Géza, aki a magyar honvédekkel legendás erőfeszítéseket tett az olasz támadások megállítására, és akinek Monte San Michele-i parancsnoki bunkerén ma olasz nyelvű tábla tájékoztat arról, hogy „Caverna Austriaca”.

A katonahalottak valójában az első világháborúval együtt tűntek el a magyar közemlékezetből. Hiába történelmi tény, hogy az 1918. november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet idején a Monarchia hadserege messze a határokon kívül állt, és ellenséges erők nem veszélyeztették területeinket; hiába lett a Doberdó és az Isonzó az emberfeletti hőstettek jelképe, nem csupán az esztelen véráldozaté – nem igazán maradt hely ezeknek a hősöknek a nemzeti panteonban. Ki tudja ma már például, hogy a Hősök terén a doberdói frontról hazahozott ismeretlen katona holtteste nyugszik? Vagy hogy a Margit híd budai hídfőjénél álló oroszlán a galíciai Przemysl véráldozataira emlékeztet?

A Monarchia egyes számítások szerint 1,1 millió katonai halottat veszített az első világháborúban, ebből a történelmi Magyarországra körülbelül 660 ezer ember hárult. Tizenegy isonzói csata során Ausztria–Magyarország hadserege 420 ezer, Olaszország 650 ezer katonát veszített halottban, sebesültben, hadifogolyban. Mivel a háború elején XIX. századi harcmodorban megvívott csatákra készültek az ahhoz mérhető veszteségekkel, a világháború első hónapjaiban egyszerűen csődöt mondott a tömegével elhulló katonák nyilvántartása. Többek között ezért nehéz megmondani azt is, hogy hány magyar honvéd pusztult el a délnyugati határok védelmében, illetve a sikertelen piavei támadásokban.

Ám az kétségtelen, hogy az állásháború poklával új fejezet nyílt a magyar hadtörténelemben is. Többnyire alföldi toborzási területekről származó, sík vidéki életmódhoz szokott debreceni, szatmári, csongrádi parasztlegények kerültek egyik pillanatról a másikra háromezer méteres magasságokba, gleccsereken, hajmeresztő sziklafalakon kényszerültek harcba bocsátkozni kitűnően képzett olasz alpinikkel és bersaglierikkel, teleket átvészelni magas hegyi odúkban, miközben konzervdobozra tett borsószemek rezgéséből következtethettek arra, hogy a „a macskazabálók” minden erejüket megfeszítve éppen aknát fúrnak alájuk, hogy a levegőbe röpítsék az állásukat. A katonai temetők gyorsan teltek, különösen Fejér, Jász-Nagykun-Szolnok, Baranya, Bács-Bodrog, Csongrád, Zala, Vas, Csík, Udvarhely, Somogy, Arad vármegye férfilakosságával: „A harcolók szuronnyal, gyalogsági ásóval, kődarabokkal, nemegyszer puszta kézzel, foggal-körömmel küzdöttek” – jegyzi fel a 18. osztrák–magyar hadosztály egyik harcjelentése. A Karsztban a vízhiány, a tífusz, a kolera, a malária, a rovarok és a mérges kígyók tömege tizedelte a túlélőket. Fokozta a magyar veszteségeket, hogy – amint *Balla Tibor* hadtörténész írja az isonzói csatákat elemző tanulmányában – „a soknemzetiségű dunai birodalom hadvezetése legmegbízhatóbb, legkiválóbb, legharcedzettebb katonáinak az osztrák tartományokból verbuválódott német ajkúakat, valamint a bosnyák bakák mellett a magyarokat tartotta”.

„Sorsotok a miénk marad” – olvasható a szlovéniai Karsztban, a Nova Vas községben található nagyváradi 4. honvéd gyalogezred emlékművén. A táblát 1989-ben helyezték a kőgúlára győri gimnazisták. Nehéz beletörődni ennek az ígéretnek a tarthatatlanságába. Hogy miképp maradtunk el kilencven év alatt a hősi halottairól kegyelettel gondoskodó Európától, és hogy ezt a kérdést a rendszerváltást követően miért nem sikerült megoldanunk, arra keressük a választ a hazai és az isonzói fronton egyaránt.

A RIPORTSOROZAT BEFEJEZŐ RÉSZÉT KÉT HÉT MÚLVA KÖZÖLJÜK